

پند و امثال در لهجه کردی کرمانشاهی

اوجاخ کوور و سامان سا

ojâx-e kûr-o sâman-e sâ

: اجاق کوور و سامان صاف درباره کسی گفته میشود که فرزندی نداشته باشد .

امرا جوور تهنکه کهی که نجی هه ربا کهی

arâ jûr-e tefang-aka-y ganji har pâ kay

: چرا مانند تفنگ گنجلی همیشه پائین تر رامیزی . در مورد کسی گفته میشود

که پیوسته سیر قهقراپی کند و بجای پیشرفت عقب برگردد .

امرا سهه کشیشیه پشت تهنخان .

arâ sar-kiçi-a peçt-e qalxân

: چرا سرد پشت سیر میکشی؟ در مورد کسی گفته میشود که عمل یا گفتنی خود را

پنهان دارد و از ابراز آن بترسد .

امر توچه کوش وهشنی ، من تهوه روهه شهنم .

ar to cakoc waceni men tawar wacen-em

: اگر تو چکش پرتاب کنی ، من تیر پرتاب میکنم . در مورد کسی گفته میشود که

بخواهد با کسی مقابله کند و اظهار دارد که چیزی از او کم ندارد بلکه برتر و زورمند تر است .

امر تو بهی مهنی ، من دومه نم بیجگه له ساق که رده نم

ar to yay man-i men do man-em

bijga la-sâq-e gardan-em

: اگر تو یک منی ، من دومنم بغیر از ساق گردنم . در هنگام رجز خوانی و رساندن

زیادتی و برتری خود بر حریف گویند .

امر مه بلت نیه ، ای ده و بنه چهس (.....) سوپ تا ابواره که وش در بنه چهس

ar mayl-et, ni-a i dawin-a ea-s

: اگر میل نیست این دو بدن و دنبال کردن چیست ؟

امی دونیا داران ، امی دونیا دووسان دونیاده میکه ، چیو شارووی بووسان

ay donyâ-dâr-ân, ay donyâ dâs-ân

donyâ dam-ik-a, cu çârû-y bûsân

۱- کنجی (= گنجلی) : مردی بوده که هر چه بیشتر تیرانداری میکرد تفنگش بیشتر اشتباه

میکرده و بیوسته بجای هدف پایینه فدا میزده است .

ای دنیا داران، ای دنیا دوستان، دنیا دمیست چون شاری ۱ بوستان .
بارچفت برمه نزل نا کاهی

bâr-e caft ber-e manzel nâ-kay

بار کج بمنزل نمی رسد.

بازرگان هرچی ها بار یا ، اوه و وورایت

bâzergân har-ci hâ bâr-i-â awa worrâyt

بازرگان هرچه دربار دارد، آنرا دم میزند.

نظیر : از کوزه همان برون تراود که در اوست - و هر که نقش خویش میبیند در آب .
که در هر دو مورد مستعمل است .
به بغداد و اوه ، کرمانشاه و چه .

Baghdâd wa-ow kermâçân wa-cow

بنداد بآب کرمانشاه به چو [ویران میشود]

به و تا بکه ریم جاهلی ویمان دویاتا و سه رنه ن ویمان

bow tâ be-karim jâheli wi-mân

donyâ ta wa-sar ni-an wa-pi-mân

بیا تا جوانی و نشاط خود کنیم جهان را تا بر ما نمیدهند .

به یونان کردن قرژ نکبج باه لگرت

bayû nâl kerdên qerzheng-ic pâ hal-gerst.

حیوان دونه را نعل کردند ، خرچنگ هم پا برداشت .

بی خه چو زانت من خه گیانم سن (کزه ی و هرفه لیول مله پل کردیه و پن . . .)

bi-xam cu zânet men xam gyân-em san

بی غم چه داند که چسان غم جان مرا گرفت :

تو غومت گولیکی گول اهرای چته (. . . عالم و هه سرهت گوله کهی خومه)

to xwa-t gol-ik-i gol arâ-y ca-t-a

تو خود گلی گل را خواهی چکنی ؟

تیروشنی که مان شاریته و ه

tir waçeni kamân çârit-awa

تیر برتاب میکنی ، کمان را مخفی میداری ؟ . درباره کسی گفته میشود که کسی را

تحریک کند و بکاری وا دارد و خود را بیطرف نشان دهد . یا کسی نهانی کاری کند و در

آشکار خود را مخالف آن کرده بنمایاند .

چشتی که هانه ویشه و ه ، دی مبه و ه

ceçt-i ka hâta riç-awa, di m-aysawa

۱- شادو : آخرین چنچ آوری محصول بوستان در فصل خزان برای جلوگیری از سرمازدگی محصول که آنرا بکندمه انجام میگیرد

: چیزیکه بریش آمد ، دیگر باز مگو . یعنی چیزیکه بر سر ت آمد و گریبانگیرت شد
دیگر بروی خود میاور و از آن دمزن .
چه به و کورد گوران خومی .

capaw-e kord gûrân xway

: چپاول کرد را گوران میخورد . یعنی غارت و حاصل زحمت و دسترنج کرد صحراگرد
را کرد ده نشین میخورد .

چه به وهین کورده ، گوران که بشی

capaw hin-e kord-a gûrân kayti

: غارت از آن کرد است ، گوران آنرا انجام میدهد . در موردی گفته میشود که کار
بزرگی را شخص کوچکی انجام داده باشد .
چه نره سنی چیت ، چه نه گوراه و ساری گله و به بخوه

cana rasen-i cit, cana gûr-owsâr-i gel-awa b-xwa

: باندازه ملنای رفتی باندازه افسار گوساله ای بقب بر کرد . درباره کسی گفته میشود
که در کاری افراط و زیادتیی کرده باشد و بخواهند او را از آن کار بازدارند .
چه وهیلی کووروا اشکی رهوانه باوان خهراوی مه که ته پانه

cow-ayl-i kûr-o aeg-i rawân-a

Bâwân-xarâwi ma-kat-a bâna

: چشمانش کور است و اشکش روانست . خانه خرابی خانوادگی را پنهان میکند .
خودا کوور بکهی گلاره ی بهد کوور

xodâ kûr be-kay glâra-y bad-gû

: خدا مردمک چشم بدگورا کور کند

خوهزی وه خوه تان چه ر که تان چه مه (.... بیچاره ی جیو خوهم و نهوتان تان که مه)
xwazi wa-xwa-tân jarga-tân jam-a

: خوشحال خودتان که چر که تان جیمست .

دایه بین ، دوه ته بخواز

dâya bin dwat-a be-xwâz

: مادر را به بین آنگاه دختر را خواستگاری کن

دومای سالی سلامالی

domâ-y sâl-i, selâm-âli

: پس از سالی سلام عليك . درباره کسی گفته میشود که دیر واز وعده گذشته سراغ
دوست یا خویش خودرود و احوال پرسد .

۱- کرد بنا باصطلاحی کوچرو گوران دهنشین را گویند .

دهره کی هات ، بنه کی دهر کرد .

dar-ak-i hât, ben-ak-i dar-kerd

بیرونی آمد ، درونی را بدر کرد . خارجی آمد داخلی را بیرون کرد .

دهسه دهسه ی خومهانه

dasa dasa-y xwa-mân-a

دسته ، دسته ی خودمان است . یعنی ، بر دیگران برتر و افضلیم ، دسته ما بهترین

دسته هاست .

دوه تله خومی شیدایی به هانه یش امرای به یدایی

dwat-a la xwa-y çaydâ bi

bahâna-yç arâ-y paydâ bi

دختر از خود شیدا بود ، بهانه ای هم برایش پیدا شد .

نظیر: عروس مجلس ما خود همیشه دل می برد علی الخصوص که پیرایه ی بر او بستند

سازنه بیت ، سوور کور خوت بوت

sâzena bit' sâr-e kor-e xwa-t' bût'

: سازدهل زن باشی ، عروسی پسر خودت هم باشد !

سوقان که یوه رشو تر ، که ی که ی وه وهرسه گ .

sogân kay wa-war-e çoter, kay kay wa-war-e sag .

: استخوان را در بر شتر میکنی و گاه در بر سگ میکنی . در مورد سپردن کارهای بزرگ

بمردم خردو کارهای خرد بمردم بزرگ .

سر چوویی دابه دهس سهک

sar-çûpi dâ-y-a das-e sag .

: سر چوویی را بدست سگ داده است . یعنی بهانه بدست شخص کج خلق یا هو چی

داده است .

سر سیخی لهمن ، بن سیخی لهمن ، به شیش بیه ، وه گهر دیش خوه م .

sar-six-i la-men, ben six-i la-men biçe-em-iç bia, wa-gard-

et-iç xwam

: تکه کباب سر سیخ از من ، تکه کباب ته سیخ از من ، حصه ام را هم بده ، بقیه را هم با هم

میخوریم . در موردی گفته میشود که در موقع تقسیم شدن چیزی کسی بیش از اندازه طمع بورزد

و حصه بخواهد .

سه ر پیلی چه نگه گهر دت که ی ، قهصری تالان که ی

sar-pili jang-a gard-et' kay, qasri tâlân kay .

: سر پیلی باتو میچنگد ، قصری را غارت میکنی ؟

نظیر : گنه کرد در بلخ آهنگری بکرمان زدند کردن مسگری .

سرم ته میوره، لیوتم خور که خه نهی بی مانی، گریهش گه رکه

sar-em tamura lut-em xarek-a
xana-y bi-mâni grya-ç garek-a

: سرم طنبور، بینی ام بگل است، خنده بی معنی گریه میخواهد. یعنی خود بینی ام
بخاک و سرم مانند طنبور تپی است و ادعائی ندارم ولی خنده بی معنی توهم گریه دردنبال
دارد بی جهت مخند و سبکی مکن.

سه که سلهی دونیاشه ونه داروخه او و اول بایه قوش، دووم نارهی او
سیوم او که سه، له دووس بریایه چو برا مردی چه رگی سزیاته

se kas la-y donyâ, çaw na-dârû xow
awal bâva-qoç dowom nâra-y ow
siom aw kas-a la-dûs bryâya
cû brâ-merdi jarg-i sezyâya

: سه کس در این جهان پشخواب ندارند: اول چند، دوم نمره آب سوم آن کسی که
از دست بریده شده است. مانند برادر مرده جگرش بوخته است.
سه گنان تووای، تووه دار گوله وه به سینتهی

sag nân tuây to wa-dâr-e gol-awa basita-y

: سگ نان میخواهد، تو او را بدرخت گل می بندی! درباره کسی گفته میشود که پاداش
و مزد کسی را تنها با سخن و تعارف ادا کند.
شوان بی موزخه حق نادباری.

çûân-e bi-moz haq-nâ-diâri

: شبان بی مزد حق ناپدیدار. و پنج بی مزد بی اسپاس و حق ناپدیدار.

سه مشیرم بکه لای شه مشیر خانا

çamçir-em be-ka lâ-y çamçir-e xân-â

: شمشیرم را در نزد شمشیر خان قرار بده. در باره کسی گفته میشود که با بزرگتر
از خود هم چسبی کند.

طوواف چی فرمس درده زار شناس (ای وه پس نازار کومبه ذبار گاخاس)

tûâf-ci fra-s dard-a zhâr be-çnâs.

: طوواف کننده و زائر بسیار است ولی تو دردمند حقیقی را شناس.

کافر شه وه ته نیانه خهفت

kâfer çaw wa-tanyâ na-xafet

: کافر شب تنها نخواهد. درباره کسی گفته میشود که همسر نداشته باشد.

کوفر کومزه کرده یا کوچک او قولی قومومه ک خسته

kofr-e komeza kerdema yâ kocek aw qola-y qomqomak
xestema .

: کفر نسبت بخریزه نارس کرده ام یا سنک بقله ای که سوسمار در آنست انداخته ام .
کونه زامانم وه ناسور که فته (... تمام بوده زمان کام دوس شنه فته)

kona zâm-ân-em wa-nâ-sûr kafta

: زخمهای کهنه ام عود کرده است .
کنايه از زياد آمدن خاطرهای و تجدید آنست .
کووراهو کوورسه دوده فته بکه فته چا

kûr ow kûr-a-sa do dafa be-kafet-a câ

: کور آن کوراست که دو دفعه بچاه افتد . در مورد کسی گفته میشود که بکبار از کاری
زبان دیده باشد و تنبیه نشده باشد و برای دومین بار آنرا انجام داده باشد .
که چل ترری ، بهش خوئی برری

kacal trri, baç-e xwa-y brri

: کچل ... زید ، حصه ی خود را برید . درباره کسی گفته میشود که امتحان بدهد و
از کمک و محبت نسبت باو دریغ کنند .

که سه دهر دکه سه خه و مردار نیه (همی داد همی بیداد که سه دیار نیه)

kas la-dard-e kas xawar-dâr nia

: کس از درد کس باخبر نیست .

کم باو که بچوو ، تا قوربت نه چوو

kam bâw kam be-cû, tâ gorb-et' na-cû

: کم بیا کم برو تا احترام از میان نرود ، نظیر : زرنی غباً نزد دجبا .

گووشه ی قیامت دایه نیشانم (ایواره دیهت کاشکای نه نیشانمت)

gûça-y qiâmat dâyta niçân-em

: گوشه قیامت را نشانم دادی . یعنی بر سرم مصیبتی عظیم آوردی .

گواهی عشقت رنک زرده (... ماچ نه ودهمت ده وای دهرده)

gawâh-i eqq-et' rang-e zard-em-a

: گواهی عشق بتو رنک زرد من است .

نظیر : از پریدنهای رنک و از طپیدنهای دل عاشق بیچاره هر جا هست رسوا میشود .

له بوخته نه بوخته دهر نیه تی

la-poxta na-poxta dar-n-iêta

: از پخته نپخته در نمی آید . یعنی از شخص شریف عمل بد سر نمی زند یا از مرد اصیل

فرزند بد اصل بوجود نمی آید

له گووشت مهلی ، هه ربه کی به لی

la-gúçt-e mal-i, har-yak-i pal-i

: از گوشت پرنده ای ، بهریکی تکه ای . در مورد چیزی گفته میشود که بسیار کم و اندک باشد و بخواهند آنرا مابین عدد زیادی تقسیم کنند.

ماچ دووس کردن شه فای دهرده (وهی مانگه قه سهه به چه نی زه دهرده ...)

mâc-e dûs kerden çafâ-ye dard-a

: بوسیدن دوست شفای درد است .

ماچ دووس کردن وه تهرس وله رزه (وهی مانگه قدسهه به چی نی به رزه ...)

mâc-e dûs kerden wa-tars-o larz-a

: بوسیدن دوست با ترس و لرز است .

مارده به پسته وه مار میولک کوشی

mâr daya pêt-awa mâr-mulek koçi

: مار بتوزده است سوسمار رامیکشی ؟

ماسه و امه که م پر شیرمه که م زاواچیو که مال زه نجیره مه که م

mâsawâ ma-kam perr çir-a ma-kam

zâwâ cu gamâl zanjir-a ma-kam

: آش ماست درست میکنم ، پردوغ درست میکنم ، داماد را چون سگ بزنجیر میکنم .

مردن بیتره لهه وه مال که می (قامه تم له ژیر بار غم چه می ...)

merden bi-ter-a la-how-mâl kami

: مردن از هم چشم وه مال کمتر بودن بهتر است .

مناکار گونا کاره

menâ-kâr gonâ-kâr-a

: منع کن گناه کار است

منگه مه زانووم مردن له ربه گیان ارای چه مه مال ارای کیبه

men-ka ma-zânûm merden la-ri-m-a

gyân arâ-y ca-m-a, mâl arâ-y ki-m-a

: منگه میدانم مرک در راهم است ، جان را چه خواهم ؟ مال را برای که خواهم ؟

مه که فه شرون کوورنا اشاره زا

ma-kafa çûn-e kûr-e nâ-çârazâ

: بدنبال کوورنا آشنا میفت .

مه لبوچک امسال ، جیک جیک پارسال .

malucek-e em-sâl, jik-e jik-e pâr-sâl

: گنجشک امسال ، جیک جیک پارسال !!

در موردی کسی گفته میشود که کسی با از گلیم خود فراتر کشد و بیش از حد خود رفتار و

ادما نماید . نظیر غوره نشده مویراست .

نه دردم چپودرد دهرده زارانہ نه زامم چپو زام که سهی مارانه

na dard-em cu dard-e dard-a-zhâr-ân-a

na zâm-em cu zâm-e gasa-y mâr-ân-a

: نه دردم چون درد دردمندان زاراست ونه زخمم چون زخم گزش ما ران است .

کنايه از درد عشق و بلاي عظيم روحی .

نه گول که نم دبه ونه چق چقهی آسیاو

na gol-e ganem dia-w na caq-caga-y âsiâw

: نه گل گندم دیده است ونه چق چقهی آسیابرا یعنی بی اطلاع و بی تجربه است وغالباً

بطور استهزاء ، درباره کسی گفته میشود که کاری را از روی بی تجربگی و بی اطلاعی انجام داده باشد و حال آنکه چندان هم بی اطلاع نبوده است و با درموردی که کسی خود را بسادگی زند گفته میشود .

نه له خانزاده نه نه ومی به که

na la-xân-zâda, na nawa-y bag-a

: نه از خانزاده است ونه نوبک است . یعنی شخصی بی خانواده و بی اصل ونسب است .

نه هه نه کونه بازی ، غه پغه به که می نازی

na hanak-o na bâzi, ghap-ghap-aka mi-nâzi

: نه شوخی ونه بازی ، گاز و دندان میگیری . یعنی چرا بجای شوخی و بازی آزار

میرسانی . در مورد کسی گفته میشود که بجای خوشروئی و مهربانی کسی را بیازارد و آسیب برساند یا شوخی وی باگزند و آزار همراه باشد .

هر برره مالی چه برانی دبری

har brra mâl-i jayrân-i diri

: هر دسته چند سیاه چادر عشیره ای یک نگار آهووشی دارد .

هر سه سه راوی سه برانی دبری

har sar-sarâw-i sayrân-i diri

: هر سر چشمه ای سیر گاهی دارد .

هر که سبکه روومین و منامان کوول کوول یکپشت ده بین و گونامان

har-kas be-karû, min-o menâ-mân

kûl-kûl be-kiçet dayn-e gonâ-mân

: الهی هر که عیب جوئی و منعمان کند ، بار بار دین گناهمان را بکشد .

هر که سلهی دونیا نه داروودوسی چپو په سه قه صاوبکه نین بووسی

har-kas la-y donyâ na-dârû dûs-i

cu pas-e qassâw be-kanin pûs-i